

Sevda MÜTƏLLİMOVA

AMK-nın baş müəllimi

Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

Email:sevda.mutallimova86@gmail.com

HACI XANMƏMMƏDOVUN MAHNI YARADICILIĞININ ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

***Xülasə:** Hacı Xanməmmədovun yaradıcılıq irsində mahnı janrı xüsusi yer tutaraq bəstəkarın özünəməxsus üslub cizgilərini müəyyən edir. Bəstəkarın yaradıcılığında mahnıvarilik aparıcı üslub kimi özünü göstərir. Bəstəkarın vokal musiqisində insan qəlbinin zərifliyi ilə bağlı olan yüksək estetik lirika milli köklərə bağlı sadə və parlaq melodiyalarda öz əksini tapmışdır.*

***Açar sözlər:** mahnı, vokal musiqi, melodiya, xalq mənələri, üslub xüsusiyyətləri*

Azərbaycanın xalq artisti, görkəmli bəstəkar Hacı Xanməmmədovun yaradıcılığında mahnı mühüm yer tutur. Bu janrın ilk nümunələri Azərbaycan musiqisində Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev, Asəf Zeynallı, Səid Rüstəmov və başqa bəstəkarlar tərəfindən yaradılaraq milli musiqi xəzinəsinə daxil olmuşdur. Hacı Xanməmmədov bu bəstəkarların ənənələrinə əsaslanaraq və onları davam etdirərək gözəl mahnıların müəllifi kimi Azərbaycan musiqi mədəniyyətində özünəməxsus yer tutur. Onun mahnıları tükənməz xalq musiqi mənələrindən qidalanaraq parlaq milli koloriti ilə seçilir.

H.Xanməmmədov öz mahnı yaradıcılığında milli musiqi ənənələrinə sadıq qalaraq, xalq musiqisi ruhunda gözəl əsərlər yaratmış və milli ruhlu mahnıları ilə xalqın dərin məhəbbətini qazanmışdır. Bəstəkarın yazdığı çoxsaylı mahnılar xalq musiqi mənələrinə çox yaxındır. Eyni zamanda, mahnı janrı yeni məzmun və xarakter kəsb etmişdir. Bəstəkarın yaradıcılığında ənənəvi üslublu mahnılarla yanaşı, romans, ballada, qəzəl-romans tipli vokal nümunələr də öz əksini tapmışdır.

Vokal musiqi sahəsində ənənələrin inkişaf etdirilməsi musiqi şüuruna da təsir göstərərək, xalqın bədii zövqünü yüksəltdir. Bu da bəstəkar mahnılarına münasibətin formalaşmasında əsas meyara çevrilir. Hacı Xanməmmədov öz mahnıları ilə bu janrda öz sözünü demiş və konkret bədii keyfiyyətlərə malik fərdi dəst-xətti ilə seçilmiş mahnı üslubunu yaratmışdır.

Mahnı janrı H.Xanməmmədovun yaradıcılığında atdığı ilk addımları ilə bərabər onu müşayiət etmişdir. Bu sahədə o, bütün yaradıcılığı boyu çalışmış və daim

öz qələmini sınıamışdır. Onun yaratdığı hər bir mahnı nümunəsi nikbin ruhu, səmimiliyi ilə seçilir. Bəstəkarın mahnılarının mövzu və obrazları onun digər janrlarda yazdığı əsərləri üçün də intonasiya-tematik əsas kimi xidmət edir.

Mahnı ən geniş yayılmış və hamı tərəfindən sevilən, başa düşülən janr olduğundan H.Xanməmmədov da məhz mahnıları vasitəsilə humanist ideyaları müxtəlif nəsilərdən olan insanlara çatdırmağa çalışmışdır. O, hər bir mahnının mövzusunə xüsusi diqqət yetirmiş, melodiyanın mətnə uyğun gəlməsinə çalışmışdır. H.Xanməmmədovun mahnıları müxtəlif mövzuları əhatə edir: məhəbbət lirikası və romans keyfiyyəti daşıyan mahnılar, doğma torpağa, yurda məhəbbəti tərənnüm edən vətənpərvərlik mövzusu ilə bağlı və s. mahnıları göstərmək olar.

H.Xanməmmədov mahnılarının əksəriyyətini Mikayıl Müşfiqin və Aşıq Ələsgərin sözlərinə bəstələmişdir. Poetik mətnin seçimi bəstəkarın mahnı üslubuna müəyyən cizgilər aşılamışdır. M.Müşfiqin şeirlərinə bəstələdiyi “Yaşa, könül”, “Yadıma düşdü”, “Oxu, sevgilim”, “Sənin gözlərin”, “Qurban olduğum”, “Neyçün gəlmədin”, “Arzuya bax, sevgilim” və başqa mahnılar, Aşıq Ələsgərin sözlərinə yazılan “Telli”, “Güllü”, “Qadan alım”, “Ceyran”, “Getmə, amandı”, “Niyə döndü” mahnıları bu qəbildəndir. H.Xanməmmədov həmçinin, Səməd Vurğun, Şıxəli Qurbanov, Rəsul Rza, Məmməd İsmayıl, Həmid Abbas, Balaş Azəroğlu, Aşıq Alı, Qəşəm İsabəyli və b. şairlərin sözlərinə mahnılar bəstələmişdir.

H.Xanməmmədovun mahnı yaradıcılığının əsas və həlledici keyfiyyəti onun melodik üslubudur. Bəstəkarın mahnılarının dərin və mənalı fərdi xarakterini bəstəkarın xalq intonasiyalarına münasibəti təyin edir. Mahnıların mənbəyini xalq mahnı yaradıcılığının əsaslandığı məqam-intonasiya, quruluş və kompozisiya xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir. Xalq musiqisi ilə janr əlaqələri bəstəkarın mahnılarında da üzə çıxır. Belə ki, onun mahnılarında xalq musiqisindən və aşıq havalarından gələn xüsusiyyətlər daha qabarıq üzə çıxır. Bəstəkarın bu janrda yaratdığı əsərlər öz sadəliyinə, ehtiraslığına, təsirli melodiyasına, formasının aydınlığına və orijinal ritminə görə diqqəti cəlb edir. Bu mahnılarda obrazların tamlığı, şəffaf melodik dil, nikbinlik, təbiilik əsas şərtlərdəndir.

Mahnıları nəzərdən keçirərkən, onların hər birinin obrazlar aləmini müəyyənləşdirən rəngarəng melodik formullara malik olduğunu görürük. Hər şeydən əvvəl bunlar özündə daha mühüm intonasiya yükünü daşıyan frazalardır ki, bunların da kökü xalq musiqisi və muğamlarla bağlıdır. Bəstəkarın mahnılarında Azərbaycan məqamlarından geniş istifadə edilir. H.Xanməmmədovun mahnılarında şur və bayatı-şiraz məqamlarına üstünlük verdiyini qeyd edə bilərik.

Mahnıların təhlili göstərir ki, onlarda əsaslandığı məqamın qanunauyğunluqları öz əksini tapır. Bunu bir tərəfdən xalq musiqisi ilə, digər tərəfdən isə Ü.Hacıbəylinin üzə çıxardığı Azərbaycan milli musiqisinin məqam nəzəriyyəsi ilə əlaqələndirə bilərik. Melodikanın milli məqam əsası onun harmonik quruluşunu da şərtləndirir.

Buradan da məqam və harmoniyanın asılılığı, milli məqam və major-minor sisteminin funksional əlaqələri bir daha sübut olunur.

Zəngin məqam əsası və daxili ekspressiya gücünə görə H. Xanməmmədovun melodiyları böyük təsdiqedici qüvvə əldə edir. Bəstəkarın mahnılarının məqam əsası ilə yanaşı, onların melodik quruluşu və forması da maraqlı cəhətlərə malikdir və bəstəkarın yaradıcılığı üçün özünəməxsus səciyyə daşıyır. Bu cəhətləri ayrı-ayrılıqda mahnıların təmsalında nəzərdən keçirərək onları ümumiləşdirə bilərik.

H.Xanməmmədovun mahnı melodiyları ənənəvi xalq melodiylarının əsas cəhətlərini özündə əks etdirir. Onun mahnılarında melodiyanın ifadəliliyini və milli ənənələrlə sıx bağlılığını aydın görmək üçün poetik ovqat və əhvali-ruhiyyəni əks etdirən müəllif intonasiyasının qovuşmasını müşahidə etmək kifayətdir. H.Xanməmmədov burada daxili təzadlar yaratmaqla və melodiyanın intonasiya tərkibini dəyişməklə mahnının lirik məzmununda hisslərin vəhdətini yarada bilir.

Quruluş nöqtəyi-nəzərindən, H.Xanməmmədovun mahnılarının çoxu xalq musiqisində olduğu kimi, kuplet-nəqərat formasındadır. Bununla belə, nəqəratsız iki-üç kupletli mahnılara da rast gəlirik. Mahnılarda müşahidə edilən formalardan biri də reprizalı ikihissəli və ya period formasıdır. Belə forma quruluşu mahnılarda instrumental giriş və koda ilə çərçivələnir.

H.Xanməmmədovun mahnılarının əksəriyyəti mülayim, nisbətən mülayim, asta templi, müəyyən hissəsi isə oynaqdır. Bəstəkarın mahnıları zəngin və rəngarəng ritmi ilə seçilir. Onları mahnıvari, rəqsvari, deklamasiyalı, sərbəst improvizasiyalı kimi şərh etmək olar. Mahnıvarilik aramlı, asta templi mahnılarda və adətən üç paylı vəzndə olur. Mahnıların çoxu mürəkkəb 6/8 və ya 9/8 vəzndədir. Bu xüsusiyyət H.Xanməmmədovun mahnılarının təbiətində yaşayan rəqsvariliyi aydın əks etdirir.

H.Xanməmmədov mahnılarının məna və məzmununun açılışında fortepiano müşayiəti mühüm rol oynayır. Burada fortepiano partiyası ikili funksiya daşıyaraq həm vokal partiya müdaxilə edir, həm də obrazlı məzmunun açılışında rol oynayır. Bəstəkar böyük ustalıqla fortepiano partiyasında xalq musiqisinə xas olan improvizəliyi, bəzəkləri istifadə edir. Tez-tez fortepiano ifasında xalq musiqi janrlarına xas olan ornamentlər, ostinat baslar tətbiq olunur. Bəstəkar bu mənada alətin bütün zənginliyi ilə tembr və dinamik imkanlarından istifadə edir. Məhz instrumental müşayiətdə mahnıların harmonik dilinin xüsusiyyətləri, vokal və müşayiət partiyalarının qarşılıqlı əlaqəsindən yaranan harmoniyaların zənginliyi üzə çıxır.

Beləliklə, H. Xanməmmədov Ü.Hacıbəyli ənənələrinin layiqli davamçısı olaraq yaratdığı mahnıları ilə milli musiqi mədəniyyətimizin sərhədlərini genişləndirmiş, musiqi dilinin ən dəyərli ifadə vasitələrini, xalq musiqisinin ən saf intonasiyalarını saxlamaqla öz fərdi üslubunu yaratmışdır. Məhz kamera-vokal yaradıcılığı təmsalında bəstəkarın Avropa musiqi təfəkkür tərzinin xalq musiqi

yaradıcılığı ənənələrilə sintezinin və qovuşğunun ən parlaq və gözəl nümunələri təmsil olunur.

ƏDƏBİYYAT:

1. Zöhrabov R.F. Hacı Xanməmmədov. B.: Şur, 1992, 32 s.
2. Кафарова З.Г. Гаджи Ханмамедов. Б.: Ширваннешр, 1988, 32 s.

Севда МУТАЛЛИМОВА
Старший преподаватель АНК

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕСЕННОГО ТВОРЧЕСТВА ГАДЖИ ХАНМАМЕДОВА

***Резюме:** В творчестве Г. Ханмамедова значительное место занимают песни, которые определили его стилистические черты. Песенность проявляет себя как ведущая стилевая особенность в творчестве композитора. В вокальной музыке композитора отразилась эстетически-возвышенная лирика, связанная с воплощением утонченных движений человеческой души и нашедшая свое органичное отражение в ярких мелодиях, тонкими нитями связанных с национальными истоками.*

***Ключевые слова:** песня, вокальная музыка, мелодии, национальные истоки, стилевая особенность*

Sevda MUTALLIMOVA
Senior Lecturer of ANC

STYLISTIC FEATURES OF SONG'S CREATIVITY OF HAJI KHANMAMMADOV

***Summary:** In the creativity of H.Khanmamedov songs have significant place that defined of his stylistic features. Songs manifests itself as a leading style features in the works of H.Khanmammadov. In vocal music the composer reflected aesthetically sublime lyricism associated with the embodiment of refined movements of the human soul and found its reflection in the organic bright melodies, wonderfully simple, refined, with thin threads related to national origins.*

***Key words:** song, vocal music, melodies, national origins, style features*

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Cəmilə Həsənova
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Akif Quliyev